

E

Ebeling, Gerhard sz. 1912 Berlin – 2001 Zürich, Németország – Tanulmányait Marburgban R. Bultmannnál kezdte, majd Zürichben Emil Brunnernél tanult. 1938-ban szerzett diplomát. 1936–1945 között lelkész és a hitvalló egyház tagja Németországban. Tübingenben és Zürichben tanult tovább, 1947-ben habilitált. Először egyháztörténelmet és egyházjogot tanított Tübingenben. 1954-től szisztematikus teológiát ugyanott. 1956-tól dogmatörténetet Zürichben, 1965-től újra Tübingenben van. 1963-tól az Egyesült Államokban ad elő. 1963–1965 között a Luther műveit kiadó bizottság tagja volt és fundamentál teológiát és hermeneutikát tanított Zürichben. Vezető szerkesztője volt a *Zeitschrift für Theologie und Kirche* c. folyóiratnak. **Művei:** *Evangelische Evangelienauslegung. Eine Untersuchung zu Luthers Hermeneutik* 1942. *Das Wesen des christlichen Glaubens*. 1959. *Wort und Glaube*, 3 kötet 1960-1975. *Wort Gottes und Tradition. Studien zu einer Hermeneutik der Konfessionen* 1964. *Luther. Einführung in sein Denken* 1964. *Lutherstudien*, 2 Bände 1971-1977. *Dogmatik des christlichen Glaubens*, 3 Bände 1979. *Luthers Seelsorge. Theologie in der Vielfalt der Lebenssituationen an seinen Briefen dargestellt* 1997

Eckehart (Eckart, Eckhart mester), 1260 Opred, Erfurt – 1328 Köln. Németország - Domonkos misztikus. Fiatalon lépett be a sominiánusok erfurti konventjébe, majd Kölnben tanult filozófiát és teológiát. 1293–1294-ben lektor volt Párizsban, 1298-ban Erfurtban priornak választották, majd a német provincia vezetője lett. 1300-ban a párizsi Szt. Jakab egyetemen megkapta a baccalaureátust, 1302-ben magiszter és az egyetem régense is lett. 1303-ban az új szász provincia vezetőjévé választotta. Hivatali ideje alatt három új konventet alapított Braunschweig, Dortmund és Groningen központtal. 1307-ben átvette a Strassburgban működő általános káptalan irányítását. 1311-ben Párizsban tartott előadásokat, 1314-ben Strassburgban gondozta a női kolostorokat, ünnepelt szónok volt – erre az időszakra esik misztikus korszaka is. 1326-ban Heinrich von Virneburg püspök inkvizíciós eljárást kezdeményezett ellene a német nyelvű prédikációiban fellelhető eretnekségek miatt. A vizsgálóbizottság 59 tételét tiltólistára helyezte, hiába fellebbezett XXII. János pápánál. Gondolkodási rendszeréből sokat átvett Aquinói Tamás, az újplatonizmusából pedig Clairvaux-i Bernát. Más misztikusokra is hatott. Az arab Avicenna és Averroes, illetve a zsidó Moses Maimonides is vett át tőle. A vallási tanítás belsővé tétele volt a legfontosabb számára, a misztikus unió tanában az ember Istennel egyesült, amelyben a lélek megszületik. **Művei:** KOCH, J. (szerk.), *Die dt. u. lat. Werke*. Basel 1934–; a latin művek – 6 kötet, *Meister Eckhart in Erfurt* Speer, 2005 *Geläzenheit und abegescheidenheit*. Panzig, Erik A., 2005 *"Werft euch in Gott" - Einführung zu Meister Eckhart Eck, Suzanne*, 2004, *Mieth, Dietmar*, 2004 *"Gottes Sein ist mein Leben"* Kern, Udo, 2003 *The mystical thought of Meister Eckhart* McGinn, Bernard, 2001 *Meister Eckhart zur Einführung* Winkler, Norbert, 1997 *Meister Eckhart und der Laie Schweitzer, Franz-Josef*, 1997 *Meister Eckhart: Lebensstationen, Redesituationen* Jacobi, Klaus; 1997 *Waz mac ich, ob ieman daz niht enverstät?* Heimerl, Theresia, 1996 *Meditationen über Gelassenheit* Wagner, Jürgen, 1995. *Beszédek / Eckhart mester; vál. Adamik Lajos [Bp.] : Helikon, 1986. A Teremtés könyvének magyarázata / Meister Eckhart ; [ford. a jegyzeteket és az utószót írta Szebedy*

Tas] ; Bp., 1997 Meister Eckhart der Prediger : Festschrift zum Eckhart-Gedenkjahr Freiburg ; Basel ; Wien : Herder, 1960

Ecker, Jakob, 1851 Lisdorf – 1912 Trier. Németország - 1871-ben a trieri papi szemináriumban tanult filozófiát és katolikus teológiát. 1875-ben pappá szentelték, majd Löwenben és Bonnban tanult. 1876-ben filozófiai doktorátust szerzett, 1879-ben habilitált Münsterben, az ottani akadémián tanított szemita nyelvet. A katolikus Talmud-ellenesség képviselője volt. Ismeretes tudományos összecsapása Gustav Bickellel. 1886-ban püspöke visszahívta, és az újonnan megnyílt trieri szemináriumban alkalmazta Ósz-i egzegézis-professzorként. 1895-ben diplomát szerzett Freiburgban. Nagy hatása volt a dél-német teológiákra széles körben terjesztett Biblia-kiadásával, amely az iskolai oktatás alapja lett (iskolai Bibliaként 1957-ig használták). **Művei:** *Werke bei Kosch.* KD 565. *Hervorzuheben: Lektionarium.* Trier 1888–1889; *Katholische Hausbibel.* Trier 1903–1905; *Katholische Schulbibel.* Trier 1906; *Volksschulbibel.* Trier 1908; 19 szócikk Wetzer és Welte *Kirchenlexikon*ában, vö. XII. kötet 2049.

Eckert, Jost 1940 Düsseldorf, Németország -Teológiai tanulmányait Bonn, München és Köln Egyetemén folytatta. 1966-1968 között Káplán Düsseldorfban. Teológiai diplomát Münchenben kap 1971-ben. 1973-ban habilitál és azonnal magántanár lesz, szakterülete az Újszövetségi egzegézis. 1974-ben Egyetemi docens. 1977- től nyilvános rendes egyetemi tanár az Újszövetségi tanszéken Trier Egyetemén. 1987 – 1995 és 1987-1995 között Trier teológiai fakultásán rektor. 1994-től a Saarlandes Egyetemen biblikus teológiát tanít. **Művei:** *Die urchristliche Verkündigung im Streit zwischen Paulus und seinen Gegnern nach dem Galaterbrief, Biblische Untersuchungen* Bd. 6, Regensburg 1971. *Der Apostel und seine Autorität / Studien zum zweiten Korintherbrief,* München 1973.

Eckhard, Rau 1938 Hamburg, Németország - Tanulmányait Hamburgban végezte és 1983-tól a Újszövetségi tanszéken tanított Hamburgban. Szakterülete a történeti Jézus kutatása, valamint Pál kutatás, János evangélium, az öskereszténység vallástörténete és a Bibliodráma. **Művei:** *Der urchristliche Kyrioskult und die Bekehrung des Paulus,* Göttingen 1996. *Jesu Auseinandersetzung mit Pharisäern über seine Zuwendung zu Sünderinnen und Sündern. Lk 15,11-32 und Lk 18,10-14a als Worte des historischen Jesus,* in: ZNW 89, 1998, 5-29

Eckstein, Hans-Joachim 1950 Köln, Németország - Teológiai tanulmányait 1975 és 80 között Tübingenben végezte 1980-tól teológiai doktor. ("Der Begriff Syneidesis bei Paulus") 1980-90-ben tudományos munkatárs Tübingenben. 1990-től 1996-ig főiskolai lelkész Württembergben. 1994-ben Habilitáció ("Verheißung und Gesetz. Eine exegetische Untersuchung zu Gal 2,15 - 4,7"). 1994-ben ösztöndíjas Baden-Württemberg-be, 1995-ben Heidelbergbe, 1996-ban Essen és Aachen egyetemén, 1999-ben Lipcsébe, 2001-ben Tübingen és Heidelberg-ben tanít. 1996-2001 között nyilvános rendes tanár az Újszövetségi tanszéken Heidelbergben. 2001-től II. számú Újszövetségi tanszék vezetője Tübingen-ben. Számos egyházi és tudományos kuratórium tagja. **Művei:** *Der Begriff Syneidesis bei Paulus. Eine neutestamentlich-exegetische*

Untersuchung zum ‚Gewissensbegriff‘, Tübingen 1983. Glaube, der erwachsen wird, 6. Aufl., Holzgerlingen 2002. Jesus Christus als die Mitte der Schrift. Studien zur Hermeneutik des Evangeliums, Berlin 1997. Die Wirklichkeit der Auferstehung, Neukirchen-Vluyn 2004.

Edelstein, Gershon 1930?- , Argentina – Tanulmányait Jeruzsálemben a Héber Egyetem kezdte és BA végzettséget szerzett 1930-ban. Izraelben a Bibliai Régiségek Múzeumában dolgozott Jeruzsálemben 1962-89 között. Ásatásokban vesz részt: Tel Aviv 1967.; Nahariya 1969.; Tell Ridan 1972.; Ein Yaer 1973-87. Szakterülete az archeológia. **Művei:** *The Philistine Tomb at Tell Eitun* Atriot 21 1992. *L'Eglise Byzantine de Nahariya Izrael Etude* 1984.

Edwards, Douglas R., 1950 Superior, NE., USA – Tanulmányait a Nebraska Egyetem kezdte, BS végzettséget szerzett 1972-ben. Boston Egyetemén szerzett PhD fokozatot 1987-ben. Tanított a Holly Cross College igazgató helyettese 1985-87. A Puget Sound Egyetem professzora 1991-től. Ásatásokban vesz részt 1986-89 között: Kefar, Jotapata feltárásában vezetőként. Szakterülete az Archeológia és az Újszövetség. **Művei:** *The Socio-economic and Cultural Ethos of the Lower Galilee in the First Century: Implications for the Nascent Jesus Movement: in The Galilee in Late Antiquity.* Harvard UP., 1992.

Edwards, Jonathan 1703-1756. USA – A Yale Egyetemen szerezte meg baccalaureátusát 1720-ban, master diplomáját 1723-ban és lelkészkedett New York City-ben, Boltonban, Connecticutban, a leghosszabban Massachusetts-ben. Számos újságcikk és tudományos publikáció szerzője jelzi, hogy az amerikai Bibliikum a nyomtatott sajtón keresztül jut el az emberekhez. A College of New Jersey Egyetemen, később Princetone Egyetemen tanít 1758-tól. Akkor halt meg, amikor a Biblia kritika ébredett Amerikában. Magán naplójában jóval kritikusabb volt, mint írásaiban. Mint puritán lelkész alaposan ismerte a Bibliát és erősen kötött a szöveghez és annak alapján alakította ki teológiai nézeteit is. Egész életében vívódott a kinyilatkoztatott üzenet megőrzése és a kritikai vizsgálat racionális eredményei között. A Bibliát úgy fogta fel, mint amely a megváltás történetét tárja elénk. Meglepő módon követte a tipológiai egzegézis szabályait. **Művei:** *The Works of Jonathan Edwards* 14 kötet Yale U.P. 1957.

Edwards, Richard A., 1934 West Mahony, USA, PA., -Tanulmányait a Princeton Egyetemen kezdte, ahol BA 1956-ban. A Chicago Egyetemen MA 1962-ben, PhD 1968-ban. Tanított a Thiel College-ban 1968-72 között. Eztután Asszoc. Prof. relig. a Va. Polytechnic Istitute-ban 1972-78-ban és Asszoc. Prof. a Marquette Egyetemen 1978-tól. Szakterülete az Újszövetség. **Művei:** *Matthew's Story of Jesus.* Fortress, 1985. *The Sentences of Sextus.* Scholars, 1981. *A Theology of Q Eschatology, Prophecy and Wisdom.* Fortress, 1976. *The Sing of Jonah in the Theology of the Evangelists and Q.* SCM 1971.

Efird, James M., 1932 Kannapolis, USA NC., – Tanulmányait a Lousville Presbyterian Theol. Seminary-ban kezdte, ahol teológiai Master fokozatot szerzett 1958-ban. A Duke Egyetemen szerzett PhD fokozatot 1962-ben. Tanított a Duke Egyetem teológiáján 1962-

tól. Biblia magyarázat tanára. Szakterülete a héber Biblia és Újszövetség. **Művei:** *Revelation for Today* Abingdon 1963 *A Grammar for new testament* Abingdon 1965. *The Old Testament Writings: History, Literature and Interpretation* John Knox *The New testament Writings: History, Literature and Interpretation.* John Knox 1978

Efrém, „a szír”, szírül: Afrem, Szent, 306 Nisibisi (ma Nablusz) – 373 Edessza (ma: Ufra), Egyiptom - Egyházi író és himnuszköltő, diakónus, teológus. Nabluszban tanult és lett szerzetes, majd diakónussá szentelték. 363-ban elhagyta a várost, Edesszában megalapította az ún. „perzsa iskolát”. A város melletti barlangban élve tanulmányozta az Írást, böjtölt, imádkozott. Gyakran tartott bűnbánati prédikációt és közismert volt az eretnekek elleni beszédeiről. A szír egyház legkitűnőbb teológusa és írója volt, remek szónok és nagy himnuszköltő. Számtalan kommentárt írt a bibliai könyvekhez és dogmatikus polemikus műveket. 1920-ban egyházdoktorrá avatták. **Művei:** MITCHEL, Ch. W. (szerk. és ford.), *S. E.'s Prose refutations of Mani, Marcion and Dardaisan.* 2 kötet. London 1912/1921; BECK, E. (ford. és komment.), *E.s Hymnen über das Paradies.* (Studia Anselmiana 26), Rom 1951; uő., *Des hl. E. d. S. Hymnen De Fide* (CSCO 154. 155) 1955; uő. *Des hl. E. d. S. Hymnen De Paradiso u. Contra Julianum* (CSCO 174. 175) 1957; LELOIR, L. (szerk.), *S. É., Commentaire de l'Évangile concordant, version arménienne* (CSCO 137. 145) 1953/54; uő. (szerk.), *É. le S., Commentaire de l'Évangile concordant ou Diatessaron. Trad. du syriaque et de l'arménien.* Paris 1966; TONNEAU, R. M. (szerk.), *S. E. Syri in Genesim et in Exodum commentarii* (CSCO 152. 153) 1955; *É. le S., Hymnes sur le Paradis. Traduction du syriaque par R. LAVENANT.* Paris 1968.

Ehrentheil Mór, 1825 Szilágynagyfalu – 1894 Budapest, Magyarország - Magántanító Budapesten. Szülei rabbinak szánták, az érmihályfalvi Talmud-iskolát látogatta, majd Pozsonyba került a rabbiképző főiskolára. 1845-ben nevelő és tanító lett, 1847-től a hódmezővásárhelyi izraelita népiskolában tanított. 1851-ben az apostagi izraelita hitközségnél lett tanító. A pécsi katolikus tanítóképzőben oklevelet szerzett, ezután tanított a nagykőrösi, jászberényi, bonyhádi, aradi, debreceni és győri izraelita iskolákban. Tudományos cikket írt a következő lapokba: *Ben Chananja, Allg. Zeitung des Judenthums* (Magdeburg), *Israelit* (Mainz), *Die Neuzeit* (Bécs), *Illustrierte Monatsschrift für die Wissenschaft des Judenthums* (Bécs, egy nagyobb cikksorozata: *Briefe eines ungarischen Patrioten*), *Kochbe Jiczhak* (Bécs), *Hamagid* (Lik), *Hamvaszer* (Lemberg). Főmunkatársa volt a *Magyar Zsidónak* (1867–1869.); vezércikkezője a *Pester Tageblatt*nak és több évig a Ludasi Gans Mór által Bécsben szerkesztett *Tages-Pressének*; szerzője az *Egyenlőség* c. zsidó felekezeti lapnak. **Művei** (részben Erényi Mór álnév alatt): *Magyar nyelvfüzetke és feladattár, főelemi iskolák számára.* Arad 1863; *Kis héber nyelvtan.* Prága 1863; *Kleine deutsche Sprachlehre nebst einem Aufgabenschatze. Für die Hand der Schüler in Volks-, Haupt- und Stadtschulen.* Pest 1865; *Német nyelvtan magyarok számára.* Uo. 1866. (Névtelenül. 4. kiadás. uo.); *Jüdische Charakterbilder.* Sárospatak 1866; *Héber-magyar-német szótár Mózes 5 könyvéhez. Nyelvtani függelékkel és ragozási táblákkal.* uo. 1868. két füzet; *Gyakorlati német nyelvtan.* uo. 1870. (4. kiadás.); *Jüdisches Familienbuch.* Bp. 1880; *Der Geist des Talmud.* uo. 1888; *Rezeption und Orthodoxie.* uo. 1892. Szerkesztette a *Jüdische Volksschule* (Arad) és *Das traditionelle Judenthum* (Budapest) több évfolyamát, az utóbbit Dr. Freund álnév alatt.

Ehrhard, Albert Joseph Maria, 1862 Herbitzheim (Elszász) – 1940 Bonn, Németország - Egyháztörténész, bizantológus és patológus. 1889-től a strassburgi papi szemináriumban volt professzor, 1892-től Würzburgban az egyháztörténet professzora. 1898-ban Bécsben, 1902-ben Freiburgban és 1903-ban Strassburgban élt. 1918-tól Münchenben tanított, 1920–1927 között a bonni egyetem egyháztörténet tanára volt. A patrisztika és a dogmatörténet szakértője. A „kulturkatolicizmus” védelmezőjeként szembeszállt az egyoldalúan középkor-orientált oktatással, az individuumok szerepét nagyra tartotta a nemzeti egyházak életében. 1907-ben tiltakozott a *Lamentabili sane exitu* sillabus ellen, amely elvetette a bibliakritikát és a dogmatörténetet, valamint ellenezte a *Pascendi dominici gregis* címmel megjelent, a modernizmust elítélő enciklikát. 1922-től elnöke és kiadója volt a Corpus Catholicorum sorozatnak. **Művei:** *Die altchristl. Lit. u. ihre Erforsch.* I, Roma 1894; II, 1900; *Stellung u. Aufgabe der KG in der Gegenw.* Stuttgart 1898; *Die Orient. Kirchenfrage u. Ostr.s Beruf zu ihrer Lösung*, Mainz 1899; *Der Kath. u. das 20. Jh. im Lichte der kirchl. Entwicklung der Neuzeit*. Mainz 1901 (²1902); *Liberaler Kath.? Ein Wort an meine Kritiker*. Mainz 1902; *Kath. Christentum u. moderne Kultur*. Mainz 1906; *Die griech. Martyrien*. Bologna 1907.

Ehrman, Bart D. 1953-? USA - Újszövetség kutató és őskereszténység szakértő. PhD és M.Div. fokozatot szerzett a Princeton Theological Seminary-ban. Bruce Metzger tanítványa volt. Számos esetben volt a vallási tanulmányok tanszék vezetője az University of North Carolina és a Chapel Hill-ben. A Society of Biblical Literature déli régiójának vezetője volt és kiadványaik gondozásában résztvett, társ kiadója a New Testament Tools and Studies periodikának. Véleménye szerint az őskereszténység önmagában megosztott volt. Az un. "Proto-orthodox Christianity" történeteinek és szövegeinek szakértője. Ehrman véleménye szerint az egyházatyák korától erre jó példa Markion, megváltoztatták és megrontották a bibliai kéziratokat. Véleménye szerint ezért a kódex rontásért az ortodoxia a felelős. Igen sokat publikált, mintegy 90 könyve jelent meg. Mögötte az evangélikus egyház áll, igen szoros kapcsolatot alakított ki a Moody Bible Institute-al, illetve a Wheaton College-vel (B.A., 1978), a személyes hite is megváltozott az idők folyamán. Ehrman jelenleg agnosztikusnak vallja magát. 2006-ban megjelent TV (Stephen Colbert) riportjában labda nélküli ateistának tekinti magát. 2006 márciusában Ehrman és William Lane a Craig College of the Holy Cross campusán, arról vitázott, hogy "Is There Historical Evidence for the Resurrection of Jesus?" Lehetséges-e bizonyítani Jézus feltámadását, vagy sem? **Művei:** *Peter, Paul, and Mary Magdalene: The Followers of Jesus in History and Legend*. Oxford University Press, (2006). USA. ISBN 0-19-530013-0. *Misquoting Jesus: The Story Behind Who Changed the Bible and Why*. HarperSanFrancisco. (2005). ISBN 0-06-073817-0. *The Text of the New Testament: Its Transmission, Corruption, and Restoration*. Oxford University Press, (2005). USA. ISBN 0-19-516667-1. *Truth and Fiction in The Da Vinci Code: A Historian Reveals What We Really Know about Jesus, Mary Magdalene, and Constantine*. Oxford University Press, (2004). USA. ISBN 0-19-518140-9. *A Brief Introduction to the New Testament*. Oxford University Press, (2004). USA. ISBN 0-19-516123-8. *The Lost Christianities: The Battles for Scripture and the Faiths We Never Knew*. Oxford University Press, (2003). USA. ISBN 0-19-514183-0. *The New Testament: A Historical Introduction to the Early Christian Writings*. Oxford University

Press, (2003). USA. ISBN 0-19-515462-2. Christianity in Late Antiquity, 300-450 C.E.: A Reader. Oxford University Press, (2003). USA. ISBN 0-19-515461-4. The Apostolic Fathers: Volume II. Epistle of Barnabas. Papias and Quadratus. Epistle to Diognetus. The Shepherd of Hermas. Harvard University Press. (2003). ISBN 0-674-99608-9. The Apostolic Fathers: Volume I. I Clement. II Clement. Ignatius. Polycarp. Didache. Harvard University Press. (2003).. ISBN 0-674-99607-0. The New Testament and Other Early Christian Writings: A Reader. Oxford University Press, (2003). USA. ISBN 0-19-515464-9. Lost Scriptures: Books that Did Not Make It into the New Testament. Oxford University Press, (2003). USA. ISBN 0-19-514182-2. Jesus: Apocalyptic Prophet of the New Millennium. Oxford University Press, (1999). USA. ISBN 0-19-512474-X. After the New Testament: A Reader in Early Christianity. Oxford University Press, (1998). USA. ISBN 0-19-511445-0. The Orthodox Corruption of Scripture: The Effect of Early Christological Controversies on the Text of the New Testament. Oxford University Press, USA. (1996). ISBN 0-19-510279-7. Didymus the Blind and the Text of the Gospels (The New Testament in the Greek Fathers; No. 1). Society of Biblical Literature. (1987). ISBN 1-55540-084-1.

Eichhorn, Johann Gottfried, 1752 Dörrenzimmern, – 1827 Göttingen, Németország - Teológus. Tanulmányait Weikersheimben és Heilbronnban kezdte. 1770-ben Göttingenben tanult teológiát, klasszika-filológiát, valamint ő tanította a keleti nyelveket, ókori és újabb kori történelmet és az irodalomtudományt. 1774-ben gimnáziumi rektor lett, 1775-től a keleti nyelvek tanára a jena-i egyemen, 1788-tól filozófia-professzor Göttingenben. Szentírási-történetkritikai tudománnyal foglalkozott, folytatott forráskritikai tanulmányokat a Teremtés könyvében. Johann Gottfried Herderrel együtt szélesebb összefüggésbe helyezték az Ósz-i írásokat, és számos keleti irodalmi alkotást fedeztek fel. **Művei:** *Urgesch.*, Leipzig 1779 (név nélkül), újabb kiadás: GABLER, J. P, (szerk.), Nürberg, 1791–1793; *Hist.krit. Einl. ins AT*, 3 kötet. Leipzig 1780-83 (5 kötetben, 1823-1824); *Einl. in die apokryph. Schr. des AT*. Leipzig 1795; *Metr. Übers. des Buches Hiob*. Göttingen 1800 (²1824); *Einl. in das NT*. Leipzig 1804–1812; *Die hebr. Propheten*, 3 kötet. Göttingen 1816-1819.

Eichhorn, Albert, 1856 Garlstorf - 1926 Braunschweig, Németország. - Teológus. Tanulmányait Lipszében, Erlangenben és Göttingenben folytatta. 1884–85-ben Göttingenben gyülekezeti lelkész lett. 1886-ban Halleban az egyháztörténet tanára, 1888-ban professzora lett. 1901–1913 között Kielben tanított. A vallástörténeti iskola társalapítója volt. **Művei:** *Athanasii de vita ascetica testimonia collecta*. Leipzig 1886; *Die Rechtfertigungslehre der Apologie*, in: ThStKr 59, 1887, 415–; *Das Abendmahl im NT*. Göttingen 1898. **Irodalom:** GREBMAN, H., *A. E. u. Die rel.geschichtl. Schule*. Göttingen 1914; KITTEL, G. W., *Urchristentum u. Fremdrel.en im Urteil der rel.geschichtl. Schule*. Göttingen 1956; KRAUS, H.-J., *Zur Gesch. des Überl.begriffs in der at. Wiss.*, in: EvTh 16, 1956, 371–; RGG II, 344–.

Eichler, Barry L., 1940 New York, USA, NY. - Tanulmányait Yesiva Egyetemen kezdte és BA végzettséget szerzett 1960-ban. A Pansislvanya Egyetemen PhD 1967-ben. Tanított a Yale Egyetemen 1968-69-ben. Sokat foglalkozik a Mezopotámiai joggal. A

Pansilvanya Egyetem rendes tanára 1969-től. Szakterülete Mezopotámia tudományok, közel kelet vallástörténete, Babiloni táblák gyűjteményének szakértője, és a zsidó tudományok doktora. A Pennsylvania Egyetemen oktatja a Sumér táblák olvasását és zsidó jogot is. **Művei:** *On Weaving Etymological an Semantic Tread: The Semitic Root qlc in Lingering Over Words: Studies in Ancient Near Eastern Literture...* HHS 37. 1990. *Cuneiform Studies in Honof of Samuel Noah Kramer* Ed. Butuon and Becker Kevelaer, 1976. *Indenture at Nuzi* Yale UP. 1973.

Eichorn, Walther 1890 Gernsbah -1978 Basel, Németország. – Teológiai tanulmányait Greifswaldban, Heildelberg, Erlangen egyetemeken kezdte és O. Procksch (1915-1922) tanítványa volt Erlangenben. Baselben kezdett tanítani 1921-ben, Albrecht Alt utódként ószövetség történetét és vallást. Itt működött negyvennégy évig. Ószövetségi teológiáját szinte mindenki ismeri a biblikusok közül. Egzegetikai munkásságát Wellhausen hatásának idején kezdte, amikor úgy gondolták, hogy a J forrás Kr.e 850 körül, az E forrás Kr.e. 750 körül, a D. forrás Kr.e 650 körül és a P forrás Kr.e. 450 körül keletkezett. Az ő idején tárták fel az „Enuma Elis” akkád eposzt. A Bibliát mikro és makro szinten is vizsgálta. A szövetség teológiája fontos szerepet játszik műveiben. Aprólékosságának bizonyítéka Izajás és Ezekiel kommentárjai, melyben a történetkritikát gondosan alkalmazta. A LXX szövegét felértékelte, mert a fordítók korábbi héber szöveget használtak, mint a rendelkezésére álló héber szöveg. Ezt a nézetét a qumráni felfedezések látványosan igazolták. Az Ó és Újszövetségi szentírás kapcsolatában nagy jelentőséget tulajdonított a tipológiai egzegézisnek. **Művei:** Ezekiel: A Commentary. Philadelphia, 1970. The Flowering of Old Testament Theology. Winona Lake, 1992. Der Heilige in Israel: Jesaja 1-12. Stuttgart, 1960. Der Herr der Geschichte: Jesaja 13-23 und 28-39. Calwer, 1967. Man in the Old Testament. London, 1951. Religionsgeschichte Israels. Bern, 1969. Theology of the Old Testament. Philadelphia, 1939.

Eilsberg-Schwartz, Howard 1956 Baltimore, USA, MD – Tanulmányait a Duke Egyetem kezdte, BA fokozatot szerzett. A Jewish Teol. Sem.-ban MA végzettség után rabbivá avatják. A Brown Egyetemen szerzett PhD fokozatot. Működik az Indiana Egyetemen 1986-89 között, a Temple Egyetemen 1989-90-ben, a Standorf Egyetemen 1990-től. Szakterülete a héber Biblia, Apokrifok, és Post-biblikus tudományok. **Művei:** *The Savege in Judaism: An Antropology of Israelite Religion and Ancient Judaism.* Indiana Egyetem. 1990.

Eisenpeitl Máté, ? 1722? (Stájerország) – 1796 Vác, Magyarország. - Jezsuita pap és tanár. 1742-ben lépett be a jezsuita rendbe. Görög nyelvet tanított Bécsben, Grazban és Nagyszombatban. 1773-tól dékán és konvikтусigazgató volt. **Művei:** *Synopsis Grammaticae linguae graecae, usibus eorum, qui ad legendos authores quamprimum accedere parant.* Graecii 1765. és Pesthini 1805; *Ehrenrede, auf das Jubelfest, an den Frau Maria Eleonora von der heil. Anna gebohrne von Kvassay die nach 50 Jahren gewöhnliche Gelübdeserneuerung den 21. October 1766...* Tyrnau; *Enchiridion sacrum ex Scriptura S. et Patribus pro linguae graecae candidatis.* Uo. 1771. (név nélkül);

Paraenesis ad nobilem juventutem in convictu regio archiepiscopali Tyrnaviensi dum annus scholasticus iniret. Uo. 1780;

Eireneosz, latinul: Ireneus 140? Szmürna – 202? Lyon, Franciaország - Görög nyelvű ókeresztény egyházatya, püspök. Ifjúságáról egyik leveléből értesülünk, miszerint Szmürnában hallgatta Polükarposz püspök szentbeszédeit. 177-ben papként a galliai Lugundumba (ma: Lyon) működött, majd a város püspöke lett. Fő műve: „Adversus Haereses”, melyben a gnosztikus eretnkségekkel szembeállított egy üdvtörténeti teológiát. A görög eredeti szöveg elveszett, de megmaradt töredékekből és az ókori latin, szír és örmény fordításokból sikerült rekonstruálni. ~ az ókor egyik legnagyobb teológusa volt. **Művei:** *Adversus Haereses*, in: MPG VII, in: William W. Harvey, *Sancti irenaei episcopi Lugdunensis libros quinque adversus haereses*, 2 Bde., Cambridge 1857; ld még Wilhelm Schneemelcher (Hrsg.), *Bibliographia Patristica*, 1956 ff. .

Eiseman, Robert, H., 1937 New Jersey, USA - Tanulmányait a Cornell Egyetemen kezdte, BA fokozatot szerzett 1958-ban, a N.Y. Egyetemen MA végzettséget kapott. Héber és közel keleti tudományokkal foglalkozik 1966-ban a Columbia Egyetemen és PhD fokozatot szerzett közelkeleti nyelvekből és kultúrából 1941-ben. Tanított a Héber Egyetemen Tel Avivban 1970-73 között lector. A Calif. State Egyetemen Long Beachben a vallástudományi tanszék vezetője 1973-tól. Szakterülete a közelkeleti vallások. A zsidó-keresztény eredet vizsgálója, archeológia, Újszövetség és Apokrifok, valamint Post-biblikus tudományok. **Művei:** *The Dead Sea Scrolls Uncovered Element* 1992. *A Facsimile Edition of the Dead Sea Scrolls HAS* 1991. *James the Just in the Habakkuk Pesher*. Brill, 1986. *Maccabees, Zadokites, Christian and Qumran*. Brill, 1983.

Eisenman, Robert H. 1950?, USA - A közel-keleti vallások és archeológia szakértője, az Institute for the Study of Judeo-Christian Origins igazgatója a California State University, Long Beach; és Oxfordi egyetemen a Linacre College tiszteletbeli tagja. A Huntington Library szakértője, döntése alapján tették közzé a Qumrani kéziratoknak a könyvtárban található fénymásolt példányait, ezzel felgyorsította a kéziratok kiadását, és világszerte kulcsfigurája lett a kéziratok kutatásának. Eisenman a qumráni szövegekben név nélkül, pontosabban rejtjelezett neveken említett személyeket újszövetségi szereplőkkel azonosítja. Szerinte a qumráni szövegek írói őskeresztények voltak, az Igaz Tanító Jakabbal, Jézus testvérével volt azonos, és Jakab az első keresztény közösség mestere lett volna Jézus halála után. Ezt a nézetét a tudományos világ nem fogadta el, mert Kr.e. 1. századi peserek nem beszélhetnek Jakabról, aki csak Kr. u. 1 századi személy. **Művei:** Eisenman, R.H. – Robinson, J.M. (eds.), *A Facsimile Edition of the Dead Sea Scrolls 1-2*, Washington: Biblical Archaeology Society 1991. Eisenman, R. H. – Wise, Michael, *The Dead Sea Scrolls Uncovered*, Shaftesbury – Rockport – Brisbane: Element 1992. *James the Brother of Jesus: The Key to Unlocking the Secrets of Early Christianity and the Dead Sea Scrolls*, Viking Penguin, 1997

Eisen Ute E. 1952? Frankfurt am Main, Németország – Teológiai tanulmányait Erlangen, Berkeley (California), Hamburg Egyetemén végezte. 1989-ben leteszi első teológiai vizsgáját Hessen /Nassau Darmstadt; 1989-1993 között tudományos munkatárs Hamburg Evangélikus teológiáján. 1994-ben teológiai doktorátust szerez. 1994-2002 között Kiel Egyetemén tudományos asszisztens és judaisztikával foglalkozik. 2003-ban habilitáció Heidelbergben, 2004-ben az Ószövetségi tanszéken, majd az Újszövetségi tanszéken tanít Gießen Egyetemén és Frankfurtban. Szakterülete: Evangéliumok, Apostolok cselekedetei, Pál, Biblia és a médiumok, őskereszténység története. **Művei:** *Die Poetik der Apostelgeschichte. Eine narratologische Studie* Göttingen 2006. *Women Officeholders in Early Christianity: (Epigraphic and Literary Studies)*, Collegeville, (2000). *Amtsträgerinnen im frühen Christentum. Epigraphische und literarische Studien.* Göttingen (1996)

Eisler Mátyás, 1865 Páty – 1931 Kolozsvár?. Magyarország - Bölcsészdoktor, tanító. Budapesten tanult teológiát, majd Berlin és Hildesheim rabbi-szemináriumában. 1890-ben bölcsészdoktor, majd az izraelita tanítóképzőben hébertanár lett. Kolozsváron a keleti nyelvek tanáraként működött. Az Erdélyi és Bánati Országos Rabbi-egyesület elnöke, az erdélyi zsidóság szakértője volt. **Művei:** *A gyökbeli hangok interdiálektikus változásai az aram nyelvekben. Adalék a sémi nyelvek összehasonlító hangtanához.* Bp., 1889. *Maimuni és az agáda.* Bp 1905.

Eissfeldt, Otto, 1887 Northeim – 1973 Halle, Németország. -Teológus. 1912–1922 között Berlinben volt szónok. 1913-ban Berlinben az ÓSz tanára, majd 1922–1954 között professzora volt, ezután Halléban tanított. ÓSz-i vallástörténészé vált ismertté. Tanárai Julius Wellhausen, Rudolf Smend, Hermann Gunkel, Wolf Wilhelm és Graf Baudissin voltak. Ő volt az irodalomkritikai iskola utolsó nagy képviselője. ÓSz-i bevezetője alapvető műnek számított. Számos tanulmányt írt a föníciai vallásról és az ugarit szövegekről, valamint a keleti vallástörténet ismertebb témáiról. **Művei:** *Hexateuch-Synopse. Die Erz. der 5 Bücher Mose u. des Buches Josua mit dem Anfange des Richterbuches. In ihre 4 Qu. zerlegt u. in dt. Übers. dargeb. samt einer Einl. u. Anm. gegebenen Begründung.* Halle 1922 (utánnomás: Darmstadt 1962); *Gesch.schreibung im AT. Ein krit. Bericht über die neueste Lit.* Tübingen 1948; *Neue keilalphabet. Texte aus Ras Schamra-Ugarit.* Tübingen 1965.

Elbogen, Ismar, 1874 – 1943, USA - Zsidó történész és liturgiátörténész. Első tanulmányait nagybátyjától, Jakob Levytől (1819–1892) kapta. 1893-ban Breslauban járt gimnáziumba, majd zsidó vallásfilozófiát is ott tanult. Talmud-tanára Israel Lewy (1841–1917) volt. Rabbi diplomája után Spinoza előadásait hallgatta. 1902-től tanár volt a firenzei zsidó teológián (zsidó történelmet és bibliamagyarázatot oktatott), az intézet rektora is volt, majd 1919-től a zsidó történelem professzora a berlini egyetemen. Párhuzamosan Páduában és Berlinben a rabbi-szemináriumban is tanított. Felesége Otto Klemperer karnagy testvére volt. A nemzetiszocialista hatalomátvétel után 1934-ben New York-ba emigrált. Tanított Philadelphiában, a Hebrew Union College-ban és Cincinnatiában is. **Főbb művei:** *Der Tractatus de intellectus emendatione und seine Stellung in der Philosophie Spinozas. Ein Beitrag zur Entwicklungsgeschichte Spinozas.* 1. rész. Breslau 1898; *Ein hebräisch-italienisches Glossar philosophischer Ausdrücke.*

Berlin 1902; *Die neueste Konstruktion der jüdischen Geschichte*. Breslau 1902; *Die Religionsanschauungen der Pharisäer mit besonderer Berücksichtigung der Begriffe Gott und Mensch*. Berlin 1904; (L. GEIGER, G. KLEIN, I. LÖW, F. PERELS, S. POSNANSKI, M. STERN, Hermann VOGELSTEIN és Heynemann VOGELSTEIN rabbikkal együtt:) *Studien zur Geschichte des jüdischen Gottesdienstes*. Berlin 1907; *Der jüdische Gottesdienst in seiner geschichtlichen Entwicklung*. Leipzig 1913; *Gottesdienst und synagogale Poesie*. Berlin – Frankfurt am Main 1914; *Geschichte der Juden in Deutschland*. Berlin 1935; *Das Leben des Rabbi Mosche ben Maimon. Aus seinen Briefen und Quellen ausgewählt und eingeleitet*. Berlin 1935; HADAS, M. (ford.), *A Century of Jewish Life*. Philadelphia 1944.

Eleazar, ben Yehuda, más néven: worms-i Eleazar, 1165 Mainz – 1238 Worms, Németország – A Kalonymus család sarja. Zsidó törvénytudós, misztikus költő és rabbi Wormsban. A legnagyobb nyugati haszid iskola alapítója és vezetője, a keresztes háborúk alatt maga is szenvedő alany. Sokat utazott Franciaországban. A piyyut költészet és a kabbla egyik képviselője, Az askenázi jámborság képviselője, Talmud-kommentátor. **Művei:** "*Book of the Pious*" Bologna, 1538. "*Merkabah*." Egy részét kiadták Amsterdam, 1701

Elgvin, Torleif, 1950 Steigen, Norvégia – Tanulmányait az Oslo Norvég Lutheránus teológián kezdte, MTh 1977-ben. A Church of Norway-en van 1980-85-ben. Jeruzsálemben a Caspari Ctr. of Bibl. Jewish Stud. of Jerusalem-en 1986-93 között. Osloban a Lutheránus teológián tanított 1993-tól. Szakterülete a héber Biblia, apokrifok, post-biblikus tanulmányok. **Művei:** *Israel and Yeshua* Caspari ctr. 1993. *Moderne Trosretninger* Credo 1974.

Elliger, Karl Richard Gustav, 1901 Heppens-Rüstringen, - 1977 Tübingen, Németország. – Evangélikus teológiát tanult Marburg, Halle, Tübingen és Münster Egyetemen. 1926-ban teológiai licenciát tett Münster-ben, majd habilitációt 1929-ben szerzett. 1927-ben tanított teológiát. Magántanár 1934-ben Lipcsében, majd 1936-tól 1937-ig megbízás és előadási kötelezettség nélküli tanár Lipcsében. Még ugyanebben az évben biblikus teológiát tanított Tübingenben az Ószövetségi tanszéken és Palesztina kutatással foglalkozott. A háború után 1948-tól nyilvános rendes tanár Tübingenben a bibliai archeológia intézetének alapítója. 1950-ben Münsterben díszdoktor. 1968-tól nyugdíjas. Különösen a próféták könyveinek kommentálásával foglalkozik. **Művei:** *Die Einheit des Tritojesaja (Jesaia 56-66)*, 1928; *Die Grenze zwischen Ephraim und Manasse*. In: ZDPV 53 (1930); *Zur Frage nach dem Alter des Jahweglaubens bei den Israeliten*. Ein Beitrag zur neuesten Erörterung des Problems der ältesten Religion Israels durch Albrecht Alt. In: ThBl 9 (1930) *Prophetae minorum*. Liber XII *Prophetae*, 1970; *Liber Ezechiel Propheta*, 1971.

Ellis, E. Earle, 1926 Lauderdale, USA, FL – Tanulmányait a Washington Egyetemen kezdte, BS fokozatot szerzett 1950-ben. Wheaton Grad school-ban MA, BD, 1953-ban. Az Edinburgh Egyetemen PhD 1955-ben. Tanított az Aurora College-ban 1955-58 között. Assoc. Prof. Filozófiából a South Baptista Theol Seminary előadója 1958-60-ban. Újszövetséget tanított Bethel Theol. Seminary-ban 1960-61-ben. Vendég prof. a New

Brunswick Teológián 1970-85 között. Kinevezett professzor az SW Bapt. Seminary-ban 1985-től. Szakterülete az Újszövetség. **Művei:** *"The Making of Narratives in Gospel Tradition* Sheffield, 1991. *The Old Testament in Early Christianity*. WUNT. 54. 1991. *Pauline Theology: Ministry and Society* 1989. *The Gospel of Luke* 1987. *Prophecy and Hermeneutic in Early Christianity*. 1978.

Elzevier (Elsevier) Louis, 1540 Loivain - 1617 Leiden, Belgium - Nyomdász család fia aki a protestáns Leiden-be költözött 1581-körül és 100-nál is több könyvet adott ki. Az egyetemnek dolgozik, és népes családjából a tevékenységét folytatta és bővítette Leidenben Abraham [I] és Bonaventura, később pedig Johannes és Dánie majd Amsterdam-ban Lodewijk [III] és Daniel, majd a házukat átteszik Utrecht-be, onnan Hague-ba (Lodewijk [II]), de akkor már nem annyira jelentősek. Ez a holland nyomdász család, mely 1580 –tól ismert és sokféle változatban írta a nevét Lowys (Louis) Elzevier (Elsevir, Elzevir, Elsevier), Dél-Hollandiában, Antwerpenben és Leidenben működtek. Bonaventúra Elzevire adta ki az Erasmus által készített Újszövetségi szentírás Textus Receptus szövegét 1592-ben. Nem csak nyomták, a könyveket, hanem kereskedtek is vele, így Európa híru könyvkereskedéssé váltak a mintegy 2000 általuk kiadott hasonló módon tervezett és tipografált könyvekkel. Louis első könyve, amellyel vállalkozása sikerét megalapozta, Eutropius: *Historiae Romanae*, 1592-ben jelent meg. 1702-ben jelent meg az utolsó kiadványuk. Szívesen publikáltak egyetemi disszertációkat is. Jórészt klasszikusok publikálására szakosodtak, a Leideni egyetem számára adták ki Vergilius összes műveit 6 különböző kiadásban, mely gazdasági sikert hozott számukra. Erasmus, Descartes, Galileo Galilei, Hugo Grotius, valamint Thomas Hobbes műveit is ők adták ki. Szívesen adott ki janzenista, vagy kálvinista szerzők műveit, és más tiltott könyveket, számos esetben álneven. Jean Sambix (Leiden), Jacques Le Jeune (Amsterdam), Pierre Du Marteau (Cologne). Legtöbbször latinul, de más nyelveken is adott ki: Görögül az újszövetséget, franciául, olaszul pl. Bocaccio műveit. Ők adták ki az első katalógusokat az európai könyvkereskedők számára a 17. században, Bonaventúra katalógusán 500 könyv szerepelt: 307 olasz, 32, spanyol cím volt rajta. 1674-ben már 2000 cím szerepelt a katalógusukon és ebből csak 15 könyv volt angol nyelvű. Számos héber és arab nyelvű könyvet is kiadott: Thomas Erpenius (1584-1624), Jacobus Golius (1596-1667) és Albert Schultens (1686-1750) nevét ő tette híressé egész Európában és ezzel a Leideni egyetem hírnevének öregbítéséhez is jelentősen hozzájárult. 1625-ben Isaac Elzevier már adott ki orientális könyveket. Igen korán kiadott nagyon olcsó könyveket nagy példányszámban: 1599 jul 6-án ő nyomta az első akciós katalógust is, sőt sorozatok kiadását is vállalta. Kedvelte a kis formátumú könyveket (12x6 cm), amely akkoriban mini könyvnek számított. A kiadványinak gyűjteményei megtalálhatók Hollandián kívül Párizs, Brussel, Kopenhaga, Stockholm, a balti országokban és Szentpétervárott. A 18-19 században már igen értékesnek számítanak ősnymotatványaik. Angolul kevés könyvet adott ki mégis elterjedtek a könyvei a latinul író angol szerzők segítségével Walter Raleigh, Robert Burton, Thomas Browne, John Milton és John Dryden szerepeltek az Elzevier sorozatokban és gyűjteményekben találhatunk a Bodleian Library Oxfordban és National Library Skóciai Edinburgh-ban. **Irodalom:** *Willems, Alphonse, Les Elzevier: histoire et annales typographiques (Bruxelles: Van Trigt, 1880; reprinted 1962, 1974, 1991).* *Davies, D.W., The world of the Elseviers, 1580-1712 (The*

Hague: Martinus Nijhoff, 1954) Dommelmans, B.P.M. et al (eds.), *Boekverkopers van Europa: het zeventiende-eeuwse Nederlandse uitgevershuis Elzevier* (Zutphen: Walburg, 2000)

Emerson, Ralph Waldo, 1803 Boston – 1882 Concond, USA - Amerikai költő, esszéíró és filozófus. 1817–1821 között a Harvard College-ban tanult, 1825–1929 között teológiai tanulmányokat folytatott. 1829–32-ben lelkészként dolgozott, majd lelkiismereti okok miatt visszadta megbízását. A természetben is isteni kinyilatkoztatást talált. A következő évtizedekben Európában utazott, számos kiemelkedő személyiséggel ismerkedett meg. Legfontosabb munkája kétkötetes esszégyűjteménye. Filozófiáját a neoplatonizmus, az indiai filozófia és a német idealizmus befolyásolta. Művein keresztül nagy hatással volt az amerikai irodalomra és kulturális életre is. **Művei:** CABOT, J. E. (szerk.), *Emerson's Complete Works*. 12 kötet. Boston 1883–1893, újranyomás: London 1903; EMERSON, E. W. (szerk.), *The Complete Works of Ralph Waldo Emerson*. 12 kötet Boston – New York 1903/1904; RUSK, R. L. (szerk.), *The Letters of Ralph Waldo Emerson*. 6 kötet. New York – London 1939; MILLER, P. (szerk.), *The Transcendentalists. An Anthology*. Cambridge 1950; CAMERON, K. W. (szerk.), *Emerson the Essayist*. 2 kötet. Hartford, Conn. 1972.

Emmerick, Anna Katharina, 1774 Flamske Coesfeld mellett - 1824 Dülmen. - Németország. Ágostonos nővér, aki stigmákat viselt és látomásai voltak. Testileg igen törekeny és beteges volt, mégis igen szigorú aszkézist folytatott ifjú korától fogva. 1802 – ben lépett az Ágostonos kolostorba Agnetenbergbe Dülmen mellett, de 1812-ben felmentették a kolostori élettől. Hosszú ideig betegágyhoz kötve élt egy magánháza Dülmen-ben. 1798-ben a fején stigmát kapott és vérezni kezdett, mint a töviskoronás Krisztus. 1812-től Krisztus öt sebéit is testén hordozta. Számos ismételt vizsgálat igazolta, hogy valóságos sebéről van szó. 1819-ben imája hatására csoda történt, ettől kezdve minden péntekenként vérezett. Látomásaiban sajátos biblikus jeleneteket látott, 1820-tól a szenvedő Jézust látta. 1818-tól haláláig az író Clemens Brentano rendszeresen látogatta és feljegyezte látomásait, melyet később könyvben is megjelentett. Boldoggá avatása 1892-ben történt meg. Látomásai a katolikus passió jámborságra igen nagy hatással voltak. **Irodalom:** *Clemens Brentano, Das bittere Leiden unseres Herrn Jesu Christi nach den Betrachtungen der gottsel. A. K. E., Augustinerin des Klosters Agnetenberg bei Dülmen, nebst dem Lebensumriß dieser Begnadigten, 1833;* - *Ders., Leben der hl. Jungfrau Maria nach den Betrachtungen der gottsel. A. K. E., 1852;* - *Karl Erhard Schmöger, Das Leben unseres Herrn u. Heilandes Jesu Christi nach den Gesichten der gottsel. A. K. E., 3 Bde., 1858-60;* - *Ders., Leben der gottsel. K. A. E., 2 Bde., 1867-70 (1872-73²; Ausz. 1885, 1907³);* - *Helmut Fahsel, Der Wandel Jesu in der Welt nach den Visionen der A. K. E. unter Berücks. der Christologie des Aquinaten dargestellt., 1942;* - *Isabelle Sandy, Les grandioses visions d'A. C. E., Tournai-Paris 1948*

Ena, Jean Emmanuel de 1967 Dourdan, Franciaország –Madridban kezd tanulni és BA 1985-ban, majd 1985-ben szerzetes lesz. Tanulni kezdet az Institut Catholique-on Toulouseban 1987-ben, BA 1992-ben. Folytatja tanulmányait Fribourgban. Grégoire Rouiller professzor vezetésével a kigyó az antikvitásban témával foglalkozik Jn 3,14-15 alapján. 1994-ben teológiai doktor Friebourgban, 1993-ban szentelik pappá. Fieburgban 1992-2000 lelképásztor, közben 1998-ban beiratkozik Rómában az Istitutum Biblikumra

és az Énekek éneke interperetációja a Lectio Divinában témával foglalkozik Adrian Schenker vezetésével. 2002-ben Priornak választják. Művei: *Sens et interprétations du Cantique des cantiques. Sens textuel, sens directionnels et cadre du texte* (Lectio divina 194) Cerf Paris 2004.

Endres, John C., 1946 Tacoma, USA WA., -Tanulmányait a Holly Cross College-ban kezdte, AN 1968-ban. A Weston teológián szerzett Master fokozatot 1977-ben. A Vanderilt Egyetemen szerzett PhD fokozatot. Ószövetséget tanított a Jezsuiták teológiáján a Berkeley Egyetemen 1982-89 között. Ass. Prof. 1989-ben Prof. Grad. Theol. Union 1982-89 között. 1989- Ass Prof. Szakterülete: héber Biblia, apokrifok és post-biblikus tudományok. **Művei:** *Temple, Monarchy and Word of God*. Glazier, 1988. *Biblical Interpretation in Book of Jubilees*. CBQ Mon. Ser 18. 1987.

Endrődy János (Mihály), 1756 Érd – 1824 Kalocsa, Magyarország -Piarista áldozópap és tanár. 1773-ban Kecskeméten belépett a piarista rendbe, 1777–78-ban Kalocsán tanított, 1779–80-ban Kolozsváron bölcsészet tanult, 1781-ben pappá szentelték és a kolozsvári konviktusban lett prefektus. 1782-ben Kőszegen tanított, majd 1783–1785 között teológiát tanult Nyitrán, Kalocsán és Egerben. 1786-tól Kanizsán a szintaxis tanára volt. 1787–89-ben Kassán, 1790–91-ben Temesvárott, 1792–93-ban Pesten tanított. 1793-ban tábori pap lett, megfordult Németalföldön, Kölnben, 1796 Würzburgban és 1797 Frankfurt mellett. 1805-ban, a háború után hazatért, és Eszterházy grófhhoz állt nevelőnek. 1812–1817 között Nagykárolyban volt házfőnök és plébános, 1818–1823 között Szegeden házfőnök, majd emellett 1824-től a gimnázium igazgatója volt Kalocsán. **Művei:** *Kurzgefasste Geschichte des alten und neuen Testaments, mit Unterrichtungen und Erklärungen. Zum Gebrauche des Grafen Johann nep. Karl Csáky*. Kaschau 1788 (magyar és német szöveggel, két részben. 2. javított kiadása: Pozsony 1806). Magyarul: *Az ó és új testamentomi történetek és németül Geschichte des alten und neuen Testaments*. Pozsony é.n.

Engberg-Pedersen, Troels 1948 Skive, Dánia - Tanulmányait a Copenhagai Egyetemen kezdte és MA fokozatot szerzett 1967-74-ben, PhD 1976-82-ben. Tanított a Koppenhágai Egyetemen 1989-től. Az Újszövetség professzora. **Művei:** *The Stoic Theory of Oikeiosis: Moral Development and Social Interaction in Early Stoic Philosophy. Stud. in Hellenistic Civ. 2*. Aarhus UP. 1990 *Relligion and religious Practice in the Seleucid Kingdom Stud in Hellenistic Civ. 1*. Aarhus UP. 1990.

Enoch, S. Ifor, 1914 Cilliau Eron Cardinganshire, Skócia/Wells – Tanulmányait a Wales Állami Egyetem kezdte, BA 1937-ben, Cambridge BA 1940-ben, MA 1943 ban. A Columbia Egyetemen filozófiai master fokozatot szerzett 1949-ben. Tanított a Trinity English Presbyn. Church kollégiumában 1941-48-ban és 1950-53 között, az United Theol. College. Abersystwyth 1953-tól 1963-ig. A görög nyelv tanára 1964-77 között. A Wales Egyetem Theol. Fakultás vezetője, és 1970-74-ben dékán. Szakterülete őskereszténység, Újszövetség és apokrifok, post-biblikus tanulmányok. **Művei:** *The New Welsh Bible* fordítás 1988. *Jesus in the Twentieth Century* 1979. *The Second Epistle to the Corinthians* 1973.

Enyedi György, 1555 – 1597 Kolozsvár. Magyarország - Unitárius püspök. 1571-ben Olaszországban és Németországban tanult latin és görög nyelvet. 1574-ben Kolozsváron az unitárius iskolában tanított, 1583–1587 között tanult Genf, Padova, Fanciaország és Németország egyetemén. Lelkész, majd püspök lett Kolozsvárott. **Művei:** *Explicationes Locorum Veteris et Novi Testamenti, ex quibus trinitatis dogma stabiliri solet*. Kolozsvár 1598. (Toroczkai Máté magyarra fordította, uo. 1619) A lengyel unitarius egyházközségek katekeziséhez „magyarázatokat” írt (1592–1597 között). Kézírtos műve: *Conciones* (a sárospataki ref. kollégium könyvtárában).

Epiphánosz, Szalamiszi, latinosan: **Epiphanius**, 315 Eleutheropolisz – 403. Szalamisz, Görögország - Püspök. Egy ideig az egyiptomi remeték között élt, 335-ben hazatért és kolostort alapított szülővárosában. 367-ben megválasztották Szalamisz (Ciprus) püspökévé. Fő műve a *Panarion* (Orvosságos láda), amelyben 80 eretnekséget sorolt fel és cáfolt meg. Órigenész tanítása ellen hadakozott és ellenezte a szentképek tiszteletét. **Művei:** GCS Berlin 25,31,37.

Epp, Eldon J., ? Monitain Lake, USA, MI – Tanulmányait a Wheaton College-ban kezdte és AB 1952-ben, a Fuller Theol. Seminary-ban BD 1955-ben, a Harvard Egyetemen STM 1956-ban, PhD 1961-ben. Tanított a Dél-Kaliforniai Egyetemen 1962-68 között. Professzora a vallás és klasszikus hermeneutika szaknak 1966-tól 1977-85 között Dékán a bölcsész karon. 1982- Harnkess Prof of Biblical irodalom Kiadója a Critical Rev. of Boook in Relig 1991-től. **Művei:** *Studes in the Theory and Method of new testament textual Criticism* Eerdmans 1993. *New Testament Papyrus manuscripts in the Future of Early Christianity: Essay in Honor of Helmut Koester* Fortress, 1991. *The New Testament and Its modern Interpreters* Fortress/Scholars 1989. *New Testament textual Criticism: In Significance for Exegesis: Essays in Honor of Bruce M. Metzger* Calderon 1981. *The Theological Tendency of Codex Bezae Cantabriginesis in Acts* Cambridge UP. 1966.

Erasmus János, 1550 – 1601. Magyarország/ Erdély - Flamand származású unitárius pap. 1588 k. Jacobinus Bernard kolozsvári tanácsi küldött Lengyelországból, Báthory Zsigmond fejedelem engedélylevelével hívta Erdélybe. Kolozsváron a százok között működött. A görög nyelvben járatosnak írták le, Junius és Tremellius biblia-fordítását javította. 1593-ban a százok kolozsvári plébánossá választották. **Művei:** *Antithesis Doctrinae Christi et Antichristi de Uno Vero Deo*. 1585; *Neo-Stadium*. Debrecen 1586. (név nélkül); *Ad Faustum Socinum Johannis Epistola, in qua is de scripto quodam suo agit, qui Causas, propter quas vita aeterna contingat, complectitur...* Debrecen én; *Civilis Morum Erasmi, in succinctas quaestiones digesta et locupletata, per Reinhardum Hadamarium*. Az erkölcsznc tisztességes (emberseges) volta, kire tanit Erasmus, mely rövid kérdésekre ozlattatot, es megöregbítettet Reinhardus Hadamarium által. Debreceni 1591. (újabb kiadásai: Kolozsvár 1591. latinul: Szeben 1596. és 1598. latin és magyar szöveggel.); *Rotterodami Rézmánnak Az keresztyen vitességet tanito Kezben Viseleo Ko'nyvecskeie Mellyet mostan uyonna Deakbul Magiarra forditot, es hazaiahoz valo*

szeretetiből közönsegesse töt Salanki György Lugdunomban 1627; *De Ratione Studii. Tractatus...* Sok műve maradt kéziratban.

Erasmus, Desiderius Rotterdami, névváltozata: **Desiderius Erasmus Roterodamus**, 1466 vagy 1469 Rotterdam – 1536 Basel, Svájc - Humanista. 14 éves korában elveszítette a szüleit, csavargott, majd rokonsága kényszeréből 1486 ágostonos kolostorba lépett Goudában, ahol ókortudománnyal és patrisztikával foglalkozott. 1492-ben pappá szentelték, 1493-ban a püspök titkára lett, 1495-től a párizsi egyetemen tanult, 1499-től behatóan foglalkozott filozófiával és késő-skolasztikus teológiával, görögöt és hébert hallgatott. 1499–1500-ban Angliában járt, megismerte John Cole-t és Thomas More humanistákat. 1504-ben ismét teológiát tanult Párizsban, 1505-ben visszatért Angliába, majd három évig Itáliában tartózkodott VIII. Henrik kíséretjeként. 1506-ban teológiai diplomát szerzett Torinóban. 1514-től Baselben élt. 1516-ban V. Károly udvari tanácsosa lett, Brüsszelben és Löwenben telepedett le. 1516-ban a pápa feloldotta ágostonos szerzetesi fogadalmát. 1529-ben a katolikus Freiburgba települt át, csak 1535-ben tért vissza Baselbe. Univerzális műveltségű, jelentős 16. sz.-i humanista volt. Több mint 2000 levele nagy hatással volt az európai értelmiségre és arisztokráciára. Korának szellemi vezetőjeként munkásságában az antik műveltséget és a kereszténységet ötvözte. 1519-ben elkészítette az úsz-i Szentírás görög szövegének első kritikai kiadását, majd a második kiadást 400 helyen javította (Luther is ezt használta a maga fordításában). **Művei:** teljes kiadás: BEATUS RHENANUS, Basle 1540–1541. 9 kötetben. A másik igen jó kiadás LE CLERC, Leyden 1703–1706. 10 kötetben; válogatott kiadás: RUELENS, *Erasmii Rott. Silva carminum*. Brussles 1864. Leveleinek kiadása: *Epistolæ familiares Erasmi*. Basle 1518; HERZOG, *Epistolæ famil. ad Bon. Amerbachium*. Basle 1779; További kiadások: HORAWITZ, *Erasmiana in the Transactions of the philosophical-historical section of the Academy of Vienna*, XC. és XCV. kötetek (1878–85); NICHOLS, F. M, *The Epistles of Erasmus*. London 1901–1904. 2 kötet; MIASKOWSKI, *Correspondenz des Erasmus mit Polen*. Breslau 1901. Pedagógiai írásainak gyűjteménye: REICHLING, *Ausgew. pädagogische Schriften des Erasmus*. Freiburg 1896.

Erbetta, Mario 1924 Borgomanero - 2006 Róma, Olaszország - Olasz biblikus, és Újszövetségi apokrif szakértő. A Szeretet szolgálai szerzetes rendbe lépett (alapító: Don Guanella) és teológiát tanult 1943-tól, papszentelésére 1949-ben kerül sor. Biblikum licenciaciklusban tanul a Pontificio Istituto biblikumot (1948-1950). Dogmatikai specializációból master fokozatot szerzett. Diploma munkája “Quid Encyclica “Humani Generis” docet de veritatis naturalis et supernaturalis stabilitate”. Teológiai doktorátust 1951-ben szerzett “Leontii Bizantini oeconomia” (bíráló: P. Parente, M. Jugie, S. Garofalo). Biblia görög kurzust hallgat a Pontificia Urbaniana 1954-1955 között. Ugyanitt a Biblia görög tanára a teológiai fakultáson 1955-től. Szír és káld nyelv tanára ugyanitt 1953-tól. A kopt nyelv tanára 1959-től. A biblikus nyelvek rendkívüli tanára 1967-től. Majd a melleti nyelvek tanárának nevezik ki 1973-ban. Egyedülálló nyelvtelenség, aki beszélt görög, latin, sumér, kopt, arám, arab nyelveket sőt az arám tárgumok és misna nyelvét is, és járatos volt a szír, antik és modern változatában, valamint a perzsa, orosz nyelvekben és még számos más nyelvben is. **Művei:** *Biblia Sacra* (Vulgata), ed. Marietti 1959, a Bencés Neo Vulgata bizottsággal együtt működve, az ő feladata a párhuzamos szövegek vizsgálata. *La Sacra Bibbia tradotta dai testi*

originali a cura e sotto la direzione di Mons. S. Garofalo, vol. I, ed. Marietti 1960. Különsen a 1-2 Királyok, 1-2 Krónikák és Ezdrás –Nehemiás szövegét gondozta. *Gli Apocrifi del NT*, ed. Marietti, 1966-1981. Fontosabb cikkei. *La cronologia delle monarchie ebraiche nella ricostruzione di Edwin Thiele*, Euntés Docete, 1954. *Presso il Mar Morto alla vigilia del Precursore*, Euntés Docete, 1954. *Un catechismo russo e la difesa del cattolicesimo*, Euntés Docete, 1954. *A proposito degli schemi genealogici di 1Cron 1,1-9,4*, Euntés Docete, 1955. *Il Breviario maronita*, Euntés Docete, 1957. *La bibliografia di S. Ecc. Mons. P. Parente*, Euntés Docete, 1957 (numero unico ad honorem di P. Parente). *Storia di Giuseppe il falegname* (versione dal copto e dall'arabo e commento), La Santa Crociata, 1957-1958. *S. Giuseppe nella preghiera canonica siro-antiochena*, La Santa Crociata, 1958. *L'obelisco di Ofra in P. Minerva*, Bibbia e Oriente, 1962. *La scoperta di manoscritti copti*, Rivista Biblica, 1959. *Ascensione di Isaia IV,3*, Euntés Docete, 1967. *Il Vangelo della Verità*, Euntés Docete, 1967

Ercsei Dániel, (téglási) 1781 – 1836 Mezőtúr, Magyarország - Református lelkész. Teológiai tanulmányait a debreceni református kollégiumban és a baseli egyetemen végezte. 1777-ben a mezőtúri egyházközség hívta meg papnak. Az iskolának 300 kötetnyi görög és latin klasszikusokból álló könyvtárt szerzett. **Műve:** *A szent passio, vagy az Úr Jézus Kristus szenvedésének és halálának historiája, mely a négy evangyélistának írásaikból össze-szedegettetvén, szükséges jegyzésekkel megvilágosított, kegyes elmélkedésekkel, könyörgésekkel és énekekkel megbővített...* Komárom 1793. Kéziratban: *Prideaux Historiájának és Móses 5 könyvének az eredetiből való fordítása.*

Erdélyi Dénes, latinul: **Dionysius Transylvanus** ? – 1456. Magyarország/ Erdély - Kéziratban maradt **műve:** *In Haggaeum prophetam commentaria, Ernesto archiepiscopo Salipolitano dicata anno 1546.*

Erdős József, 1856 Szatmárnémeti – 1946 Debrecen, Magyarország. - Református egyetemi tanár. Teológiai tanulmányait Debrecenben és Bécsben végezte, majd Elberfeldben élt. 1880-ban Debrecenben telepedett le, 1888-ban a városi akadémia tanára lett az ÚSz-i tanszéken. 1913-ban a genovai egyetemről díszdoktori címet kapott. **Művei:** *Péter neve alatti két levél* Debrecen 1883–1885; *Pál apostol élete és jelleme, teológiája*. Debrecen 1889; *Biblisches-theologische Analyse der Römerbriefs*. Amsterdam 1891; *A Biblia rendszeréről*. Debrecen 1893; *A zsidókhöz írt levél...* Debrecen 1894; *Péter apostol. Prot Szemle* 1896; *Jézus hegyi beszéde*. uo. 1897; *Jézus élete és tanítása*. Bp. 1903; *Az Újszövetség görög nyelve*. Bp. 1904; *Az Újszövetség kánoni görög szövegéről*. Bp. 1905; *Pál apostol római levele*. Bp 1906; *Az Újszövetségi kánon és az őskeresztény irodalom. Theol. Szaklap* 1908; *A synoptikus kérdés*. Debrecen 1910; *Újszövetségi bevezetés*. Pápa 1911; *A jelenésekről való könyv. Theol Szaklap* 1912; *Jakab apostol teológiája és etikája Theol. Szaklap* 1915; *Pál apostol államtani alapelvei*. Debrecen 1916; *Az újszövetség görög nyelv jellege és irodalma. Theol Szaklap* 1916.

Erdős Károly, 1887 Újsóvár – 1971 Debrecen, Magyarország. - Teológiát Debrecenben tanult, majd 1910-ben Berlinbe, Zürichbe és Cambridge-be utazott. 1913-tól az egyháztörténelem tanára volt Debrecenben. 1914-ben Bécsben tanári képesítést, majd

1920-ban teológiai doktorátust szerzett. 1927-ben Debrecenben habilitált, tanárként dolgozott. **Művei:** *Pál apostol athéni beszéde*. Bp. 1927; *A galatai probléma*. Pécs 1930; *Újszövetségi bevezetés*. Pápa 1934; *Újszövetség magyar fordítása*. Debrecen 1937; *Jézus a modern szépirodalomban*. Debrecen 1938; *Újszövetség debrecen kiadása*. Debrecen 1943.

Erhard, Thomas Aquin, 1675 Stadel,- 1743 Vilgertshofen??, Németország - Tanulmányait Bajorországban végezte és 1696 tól Wessobrunn kolostorban foglalkozott szövegmagyarázattal. Ezt a kolostort 753-ban alapították és egy nyelvemlékről, a Wessobrunner imától vált világhírűvé. 1503-1505 saját nyomdája volt, 1600 körül innen indult a Wessobrunner Stukkatoren iskola. A kolostoban Erhard gazdag írói tevékenységet folytatott és saját Biblia kiadásuk is volt, mely 1723-ban jelent meg a Johann Ströter kiadóában, Anton Maximilian Heiß, nyomdász munkája nyomán, aki Augsburgból származott: „Biblia Sacra Latino-Germanica ... Das ist Lateinisch und Teutsche Bibel“. Az ajánlást és az egyházi engedélyt az Augsburgi általános helynök és a Bajor bencések általános apátja együtt adta, ezt követően még hercegi ajánlást is tartalmazott. A német és a Vulgata szövegét párhuzamosan közli, és kis méretű illusztrációkat is tartalmazott a kötet. 1726-ban kér kiadásban jelent meg, ezt további kiadások követték. Nagyon kedvelt könyv lehetett, hiszen 3. kiadása 1730-ban volt és ezt követte a további kiadás 1734 és 1737-ben. 1743-ban, 1746-ban a 6. kiadást érte meg a munka, melyet ekkor két kötetben adtak ki, a második kötet a nagy prófétáktól az Újszövetségig terjedt. 1748-ban az első kötetet Augsburg és Würzburg-ban adják ki. 1749 Graz-ban és Innsbruckban adták ki. A legutolsó kiadása 1771-ben jelent meg Joseph Wolff kiadásában Augsburg-ban.

Erling, Svante Bernhard, 1922 Underwood, ND., Norvégia - Tanulmányait a Gustav Adolph College-ban kezdte és AB 1943-ban, az Augusta Theol Seminary-ban BD 1946-ban, a Chicago Egyetemen AM 1946-ban, a Yale Egyetem PhD 1955-ben. Lund Egyetemenén ThL 1956-ban, ThD 1960-ban. Tanított az Upsala College-ban 1956-57-ben. Káplán a Gustavus Adolph College-ban 1957-88 között. Ugyanott a héber Biblia és vallástörténet professzora. **Művei:** *Martin Luther and the Jews in Light of His lectures on Genesis*. Immanuel 18 (1984). *Nature and History: Attention to Motif Research*. Gleerup, 1960.

Ernesti, Johanan August, 1707 Tennstedt - 1781 Lipcse, Németország. -Egyetemi tanulmányait 1726-ban Wittenbergben kezdte, ahol teológiát, tilozófiát és matematikát tanult, majd Lipszében folytatta tanulmányait. 1731-ben már a Thomasschule-ban tanított és az intézmény társ vezetője lett. 1734-ben pedig Johann Matthias Gesner rektor utóda lett a Thomasschule-ban és vele egyidőben 1742-től az Egyetemen is tanította a klasszikus irodalmat. 1756-ban retorikát, 1759-től pedig végre teológiát tanított. 1759-ben a rektorságot, 1770-ben pedig a retorikát adta le. Ekkor már híres latinista és ismert filológus volt, a mellékneve „Germanorum Cicero”. Az ő Jurisdiciós vizsgáján bukott meg J. S. Bach a zeneszerző. Biblia magyarázata ortodox lutheránus volt, minden esetben dogmatikai következtetésekkel fejezte be magyarázatát. Héber tudása azonban

hiányzott. A Bibliát viszont úgy értelmezte, mint minden más antik írást. A szószerinti és a nyelvészeti jelentését kereste a szövegnek. Mivel a Bibliát kinyilatkoztatott műnek tartotta, ezért az emberi szerzővel nem sokat foglalkozott. Előadásait latinul tartotta, könyveit is latinul írta, amelyeket csak később fordítottak németre. Egyes műveit igen korán már angolra is lefordították, pl. *Institutio Interpretes Novi Testamenti*. **Művei:** *Neue theologische Bibliothek* 10 kötet Leipzig 1770-1775. *Principles of Biblical Interpretation* for.d C.H. Terrott 2 kötet Edinburgh 1832. *Institutio interpretis Novi Testamenti*, 1761 (hrsg. v. Christoph Friedrich v. Ammon, 18095).

Eslinger, Lyle M., 1953 Calgary, Kanada – Tanulmányait a McMaster Egyetemen kezdte és MA, valamint PhD fokozatot szerzett. Tanított a Calgary Egyetemen 1984-től. Profeszora a héber nyelvenk és a héber Bibliának. **Művei:** *In to the hands of the Living God* Sheffield, 1989. *A Change of Hearat: 1 Sam 16. in Ascribe to the Lord: Biblical and Other Essays in Memory of Perer C. Craige*, Sheffield 1988. *Kingship of God in Crisis: A Close Reading of 1 Samuel 1-12*. Almond, 1985.

Ess, Leander, Johann Heinrich OSB, 1772 Wartburg – 1847 Affolderbach, Németország - Katolikus bibliafordító. 1790-ben lett novícius a marienmünsteri bencés kolostorban, 1796-ban pappá szentelték, 1802-ben, a kolostor szekularizálása után plébános lett Schwalenbergben. 1812-ben – plébánossága mellett – teológiát tanított és társrektor lett a marburgi papi szemináriumban. 1818-ban teológiai diplomát szerzett, 1822-ben megvált hivatalától és tanár lett Darmstadtban. Hivatását a katolikus bibliafordításban és annak terjesztésében látta. 1807-ben a görögből fordított ÚSz Braunschweigben jelent meg. 1822-ben megjelent az ÓSz első fele, majd 1836-ban a második része. 1840-ben Sulzbachban jelent meg az összkiadás három kötetben. **Művei:** *Ausz. aus den hl. Vätern u. anderen Lehrern der kath. Kirche über das notwendige u. nützl. Bibellesen*. Braunschweig 1808; *Von der Vortrefflichkeit der Bibel als Volksschr. u. v. dem Nutzen, welchen man v. ihrer Verbreitung erwarten kann*. Braunschweig 1814; *Pragmat.-krit. Gesch. der Vulgata im allg. u. zunächst in Beziehung auf das tridentin. Dekret, oder: Ist der Katholik gesetzl. an die Vulgata gebunden?*, Tübingen 1822; *Ihr Priester, gebet u. erkläret dem Volke die Bibel! Das will u. gebietet die kath. Kirche*. Leipzig 1825.

Estienne v. Étienne (both: ātyen') **Henri**, (latinul Stephanus (stefunus) 1520-1598. Franciaország - Párizsi és velencei család a 16-17 században, két generáción keresztül jelentős szerepet játszottak az akadémiai életben. Henri Estienne,.-. 1520, aki 1502-ben nyomdát alapított Párizsban. Haláláig több mint 100 könyvet adott ki nagyon szép formátumban és tiszta nyomással. Néhány évvel később 1526-ban, Henri fia Robert Estienne, szül. 1498 vagy 1503, meghalt 1559, apja vállalkozását sikerre vitte, és mint tudós is jelentősnek bizonyult. Számos tudós könyvét adta ki, különösen a Biblia kritikai kiadásával tette híressé a nevét. I. Ferenc francia király kedvelte. Latinul, héberül és görögül adott ki könyveket. Az olajfát, mint nyomdász szimbólumot használta , melyet Geofroy Tory rajzolt. Ellenfelei miatt Párizsból Velencébe költözött 1550-ben, ahol saját latin szótárát adott ki (1531-ben) és a francia nyelvtant is meghatározták a

nyomdatermékei. François Estienne, meghalt 1553-ban és könyvkereskedőként kevésbé volt jelentős, mint a másik testvére Charles Estienne, c.1504–1564. Ő 1551-ben orvosi könyveket kezdett kiadni Párizsban. Henri Estienne, 1520–1598, a család legtudósabb képviselője. A héber és görög szövegek kiadásait akkurátus és pontos szövegkritikai munka előzte meg. Ennek legjelentősebb bizonyítéka a Görög-latin szótára (1572). Ld még Biblia kiadások.

Euagriosz, Pontikosz latinul: **Evagrius Ponticus**, magyarul: **Pontuszi Evagriusz**, 345 k. Ibora – 399 Kellia sivatag, Egyiptom - Görög egyházi író. Caesareai Baszileiosz avatta lektorrá, Naszianzoszi Gergely pedig diakónussá Konstantinápolyban. 382-ben Jeruzsálembé, majd Egyiptomba ment, ahol élete végéig remeteként a sivatagban élt. Az aszkézisről és misztikáról írt könyveket, amelyeket több nyelvre lefordítottak, nagy hatásuk volt. Műveiben a szerzetesi lelki tapasztalatokat és Órigenész hatását éreztető alexandriai teológiai elméleteket ötvözi szintézisbe. **Művei:** Migne PG 40. MPG 40; VITESTAM, G. (szerk.), *Seconde partie du traité, qui passe sous le nom de »La grande lettre d'Évagre le Pontique í Mélanie l'Ancienne«*. Lund 1964; GREBMAN, H. (szerk.), *Nonnenspiegel u. Mönchsspiegel des E. P., z. erstenmal in der Urschr.* in: TU 39/4, 1913.

Eusebius, Caesariensis, magyarul: **Caesareai Eusebios**, 260 k. – 339. Görögország - teológiai író, egyháztörténész. Órigenész tanítványának, Pamphilosznak volt tanítványa. Igyekezett Órigenész teológiáját védelmezni. 313-ban a palesztinai Caesarea város püspöke lett, ebben a minőségében vett részt az ariánus-ellenes vitában. Szentírás-magyarázatok (Zsoltárok, Izajás), levelek, beszédek, teológiai művek fémjelzik munkásságát. Hírnevét történeti munkái alapozták meg. *Chronografia* című műve világtörténeti évkönyv-kísérlet. Ennél is fontosabb 10 kötetes *Egyháztörténelme*, amelyben a kezdetektől saját koráig írja le az egyház történetét. **Művei:** Migne PG 19-24.

Euthymius Zigabenos, helyesen: **Zigadenus** ? – 1118. Bizánc/Görögország - teológus. A konstantinápolyi Boldogasszony kolostor szerzetese volt. Tudása és képzettsége miatt I. Alexios Komnenosz nagy tiszteletben tartotta. A császár megbízására készült fő műve, a *Dogmagyűjtemény* az „eretnekségek kézikönyve”, amely alapján az eretnekek ellen küzdöttek. Írt kommentárt a Zsoltárokhoz, az Evangéliumokhoz és Pál leveleihez. **Művei:** Migne PG 128-131; GREGORAS (szerk.) *Panoplía dogmatike thes orthodoxu písteos*. Tîrgovişte (Románia) 1711; MATTHÄI, Chr., Fr. (szerk.) *Komm. zu den 4 Evv., griech. u. lat.* 3 kötet. Leipzig 1792 (új kiadás: Berlin 1845), görög kommentár: PHARMAKIDES, Th. (szerk.), Athen 1842; KALOGERAS, N. (szerk.), *A páli levelek kommártjára*, Athen 1887.

Evans, Craig A., 1952 Ontario, USA, CA. - Tanulmányait a West Baptista Seminary-ban kezdte és teológiai Master fokozatot szerzett 1977-ben, a Claremont Grad School-ban MA 1980-ban, PhD 1983-ban. Tanított a McMaster Egyetemen Kanadában 1980-81-ben, Ass Prof. a Trinity West Egyetemen 1981-től. Az Újszövetség professzora. Szakterülete az Újszövetség, apokrifok és post-biblikus tanulmányok. **Művei:** *Luke Peabody* 1990. *To See and Not Perceive: Isaiah 6,9-10 in Early Jewish and Christian*

Interpretation JSOT 1989. *Life of Jesus Research: AN Annotated Bibliography*- Leiden, UP. 1989. *Early Jewish and Christian Exegesis* Scholars 1987.

Ewald, Heinrich Georg August, 1803 Göttingen – 1875 Göttingen, Németország.- Orientalista és teológus. 1820-ig Göttingenben tanult teológiát, filozófiát és keleti nyelveket. 1822-től gimnáziumi tanár lett Wolfenbüttelben, 1823-ban diplomát szerzett. 1824-től korrepetitor, 1827-től oktató, majd 1831-től professzor a göttingeni teológiai fakultáson. 1833-ban a göttingeni tudományos társaság tagja lett. 1835-től a keleti nyelvek kinevezett professzora volt. 1837-ben egyike lett a göttingeni heteknek, akik tiltakoztak az egyetem feladása ellen, a király ezért hivatalából eltávolította őt. 1838-ban a württembergi fejedelem a tübingeni egyetemre hívta filozófiaprofesszornak, 1841-ben a teológiai fakultást vezette, 1848-ban visszatért Göttingenbe keleti nyelveket tanítani a teológiai fakultásra. 1863-ban Frankfurt am Mainban a német protestáns egyesület tagja lett. 1866-ban tiltakozott a hannoveri királyság porosz provinciába való beolvasztása ellen, ezért 1867-ben a porosz király utasítására el kellett hagynia az egyetemet. **Művei:** *Die Composition der Genesis kritisch untersucht*. Göttingen 1823; *De metris carminum arabicorum libri duo*. Göttingen. 1825; *Des Hohelied Salomos übersetzt u. erklärt*. Göttingen 1826; *Kritische Grammatik der hebräischen Sprache*. Göttingen 1827; *Ausführliches Lehrbuch der hebräischen Sprache*. Göttingen 1845; ⁸1870; *Über einige ältere Sanskritmetra*. Göttingen 1827; *Liber Vakedu de Mesopotamiae expugnatae historia*. Göttingen 1827; *Commentarius in Apocalypsin Johannis*. Göttingen 1828; *Grammatica critica linguae arabicae*. 2 kötet. Göttingen 1831–1833; *Abhandlungen zur biblischen und orientalischen Literatur*. Göttingen 1832; *Die poetischen Bücher des alten Bundes*. Göttingen 1835–1837; ³1866–1867. *Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*. (vezető munkatárs 1837-től. *Die Propheten des alten Bundes*. Göttingen 1840–1841; ²1867–1868; *Geschichte des Volkes Israel*. Göttingen 1843–1859; ³1864–1868; *Die drei ersten Evangelien übersetzt und erklärt*. Göttingen 1850; *Über das äthiopische Buch Henoch*. Göttingen 1854; *Die Sendschreiben des Apostels Paulus übersetzt und erklärt*. Göttingen 1857; *Die Johanneischen Schriften übersetzt und erklärt*. Göttingen 1861–1862; *Über des vierte Esrabuch*. Göttingen 1863; *Sieben Sendschreiben des neuen Bundes*. Göttingen 1870; *Das Sendschreiben an die Hebräer und Jakobus' Rundschreiben*. Göttingen 1870.

Eynikel, Erik 1958 Brüsszel, Hollandia - Teológiai doktorátusát 1989 „Löwenben a katolikus egyetemen szerezte. Nijmegenben tanított Ószövetségi bevezetőt, szövegmagyarázatot, bibliai hébert és arámot, Dallasban meghívott professzor, az Ószövetségi exegézist tanítja. Később Regensburgban tanít. **Művei:** De hervorming van Josia en de compositie van de deuteronomistische geschiedenis" (Published in English "The Reform of King Josiah and the Composition of the Deuteronomistic History", Leiden: Brill 1996), Pathrapankal, J., & Eynikel, E. (eds.), *The International Bible Commentary. An Ecumenical Commentary for the Twenty-First Century (Indian Edition)*, "A Syntactic and Semantic Analysis of Biblical Texts in a Cognitive Frame", in: G. Benyik (ed.), *A Biblia értelmezése. Szeged Biblical Conference*, Szeged, 2005 Hungary, pp. 23-32. *The Parable of Nathan (II Sam. 12,1-4) and the Theory of Semiosis. Historiography in the Ancient World and in the Bible*. Essays in Honour of John Van

Seters, 2000. *La lexicographie de la Septante : aspects méthodologiques* Revue des Sciences Religieuses, 1999. *The Angel . in Samson's Birth Narrative Judg 13. The Concept of Celestial Beings - Origins, evelopment and Reception*, 2007. *Samson in Islamic Literature and in the Old Testament. Samson: Hero or Fool?*, 2014